

Dr. Papp Tekla*

Gazdasági/üzleti kockázat – mint szerződési körülmény – megítélése a magyar magánjogban és versenyjogban

Bevezetés

A szerződő felek megállapodásaik megkötésekor olyan ésszerűen előre nem látható gazdasági kockázatokat is vállalhatnak, amelyek bekövetkezése a kontraktusbeli szinallagmát megbonthatja; valamelyik szerződési alany számára aránytalan, teljesíthetetlen többletterhek jelenhetnek meg a szerződéses jogviszonyban. Ilyen, nem kalkulálható gazdasági kockázatot jelenthet az infláció hirtelen megugrása, az árak nagymértvű emelkedése, a munkabérek vásárlóértékének nagyfokú csökkenése, a kereslet-kínálat viszonyainak radikális átalakulása, az áru-, termékpiacon összeomlása, a gazdasági élet szereplőinek (különösen valamelyik szerződő félnek) a fizetéseképtelenné válása, a piaci-pénzügyi viszonyok hátrányos változása, valamint a gazdasági ágazatok termelési és likviditási problémái is. Egy vagy több ország gazdaságát és társadalmát átható gazdasági válság a kontraktus megkötés kori tartalommal való fenntartása esetén bármelyik vagy mindegyik szerződő félre nézve méltánytalan és elviselhetetlen rizikók beállását róhatja.

Az alábbiakban elemzés tárgyává tesszük, hogy a magyar bírói gyakorlatban a felek milyen Ptk-beli jogalapokra hivatkoztak azzal kapcsolatban, hogy a gazdasági/üzleti kockázat okán a szerződéses kötelemből szabaduljanak. Majd a Ptk-n kívüli szerződéses jogviszonyok körében vizsgáljuk a gazdasági/üzleti kockázat szerepét, ezt követően a vonatkozó európai szabályozásokra kitekintéssel vonjuk le a tanulságot. Kitérünk az Alkotmánybíróság témánkat érintő álláspontjára is. Végül a gazdasági válság versenyjogi relevanciáit vesszük górcső alá a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának határozatai alapján.

* *Dr. habil. Papp Tekla, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék, Szeged*

A gazdasági/üzleti kockázat elhárításának jogi indokai a Ptk. alapján

Hőértékesítési keretszerződésnél a 2006 év eleji orosz-ukrán földgázvita miatt a gázszolgáltatás akadályozott volt, ezért a felperes a hőellátáshoz szükséges hőmennyiséget olajfűtéssel állította elő, az alperes pedig a felfüggesztés tartamára gázártámogatást nem kapott; az alperes a Ptk. 4. §-ára¹ alapítottnan nyújtotta be kereseti kérelmét. Az el nem fogyasztott gázmennyiség után nem járt gázártámogatás, azonban az alperesnek lehetősége volt gazdasági érdekeinek érvényesítésére az olajtűzelésre való áttérés lehetséges üzleti kockázatával kapcsolatban: ennek elmaradásáért a felperes nem felelős. A bíróság megállapította, hogy nem sérti a jóhiszeműség és tisztesség alapelvét, illetve nem valósít meg tisztességtelen piaci magatartást a szerződő fél azzal, ha nem hívja fel a szerződéses partner figyelmét a mindkét fél által ismert tények lehetséges gazdasági következményeire, üzleti kockázatára.²

Az üzleti kockázat áthárítására, megosztására a biztatási kár (utaló magatartás)³ jogintézményét is megpróbálták a szerződéses felek felhasználni: a hivatkozott perben⁴ 1989 második felében vegyesvállalat létrehozására irányuló „üzlettársulási” előszerződés megkötéséről tárgyaltak a felek, azonban a szerződésalkötési procedúra során összeomlott a szovjet piac. A befektetéstől eleső fél biztatási kár jogcímén kívánta megtéríttetni elmaradt investícióit. A bíróság kimondta, hogy a szerződésalkötés előkészítésének a szokásos üzleti kockázat körébe tartozó költségeit (mint például egy ország termékpiaci krachja miatt kiesett beruházást) a gazdálkodó szervezet maga viseli. Egy másik ítéletben⁵ generális jelleggel megállapítást nyert az, hogy az üzleti kockázat áthárítása végett

¹ (1) A polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és a tisztesség követelményeinek megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.

(4) Ha ez a törvény szigorúbb követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat. Aki maga sem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, a másik fél felróható magatartására hivatkozhat.

² BDT 2008. 1900.

³ A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.

⁴ BH 1996. 586.

⁵ BH 1994. 179.

alaptalan az utaló magatartásra hivatkozás. Valamely üzletben, beruházásban való részesedés reményében végzett tevékenység az üzleti kockázat körébe eső olyan magatartás, amely önmagában az üzlet meghiúsulása miatt nem ad alapot kárigény érvényesítésére.⁶ A bírói gyakorlat töretlen abban, hogy a rendes üzleti kockázattal együtt járó hátrány főszabályként nem hárítható át a másik félre a Ptk. 6. §-a alapján: ebbe a körbe tartoznak a szerződéskötés előmozdításának költségei, az üzleti cél megvalósítása érdekében eszközölt – utólag meghiúsult – befektetések, beruházások, amelyeket a fél saját kockázatvállalása körében maga tartozik viselni (hiszen egy közös üzleti vállalkozás érdekében mindegyik félnek kell olyan lépéseket tennie, amelyeknek költségkihatása van).

A bíróság úgy látott tévedés jogcímén⁷ megtámadhatónak egy üzemeltetési szerződést az üzleti nyereségtől való elesés okán, hogy nem tartotta az üzleti kockázatviselés (a szerződés megkötése után a tényleges üzemeltetés körében keletkező tényezők) körébe tartozónak a szerződés megkötése során az üzemeltetésbe adó által közölt téves adatokon nyugvó, az üzleti nyereséggel kapcsolatos kalkulációkban való tévedést.⁸

A közös téves feltevés (Ptk. 210. § /3/ bek.)⁹ is több peres eljárásban¹⁰ szolgált hivatkozási indokul az előnytelen gazdasági környezet miatti üzleti sikertelenség folytán elnehezült szerződési feltételek megtámadására; azonban az eljáró bíróságok több ízben rögzítették, hogy

- elvileg az üzleti kockázat körébe eső elvárások, elképzelések nem adhatnak alapot a szerződés akarathibára alapított megtámadására;¹¹
- nem minősül közös téves feltevésnek az az eset, ha a felek a szerződés tárgyának jövőbeni áremelkedését a valóságnál alacsonyabbnak remélték.¹²

Egy másik jogvitában a felperesek megtévesztésre alapítottan támadták meg¹³ az üzletrész adásvételi szerződést. A szerződéskötés előtt írásbeli tájékoztatót kaptak az alperesektől a kft. anyagi helyzetéről.

⁶ EBH 2003. 936.

⁷ Ptk. 210. § (1) bek.

⁸ BH 1988. 272.

⁹ Ha a felek a szerződéskötéskor ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.

¹⁰ 2003/1. Választottbírósági határozat

¹¹ BH 1998. 272.

¹² BH 1983. 205.

¹³ 1997/6. Választottbírósági határozat

A felperesek elmulasztottak utána nézni annak, hogy az alperesek jövőbeli elvárásai, a várható gazdasági eredmények reálisak-e, az üzletrész értéke megfelel-e az üzleti elképzeléseiknek. Az üzletrész adásvételi szerződés megkötésére 1994 novemberében került sor, a „Bokros-csomag” pedig 1994 decemberétől került bevezetésre. A kft. és az alperesek által előre nem látható gazdasági esemény volt a gazdasági környezet, viszonyok megváltozása, ezért a választottbíróóság úgy ítélte meg, hogy a társaság működésében az ügylet megkötése után bekövetkező, a társaság anyagi helyzetét kedvezőtlenül befolyásoló változások kockázata az üzletrész vevőit (a felpereseket) terheli.

A Ptk. 241. §-ára alapítottnak a bíróság módosíthatja a kontraktust három konjunktív feltétel fennálltakor: a megállapodás tartós jogviszonyra irányul, a szerződéskötést követően változás következett be a szerződéses jogviszonyban, és ennek folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti.¹⁴ Többször előfordult a bírói gyakorlatban, hogy a gazdasági válság okán kérelmezett bírósági szerződésmódosítás nem volt alkalmazható a konjunktív feltételek valamelyike hiányában:

- önmagában az a körülmény, hogy valamely szerződéses rendelkezés a piaci-pénzügyi viszonyoknak a várakozástól eltérő alakulása folytán utóbb tévesnek bizonyul, nem szolgálhat alapul a szerződés bíróság általi módosításához, mivel ennek további feltétele a fél lényeges, jogos érdeksérelem;¹⁵
- tartós jogviszony módosítására irányuló keresetben nem elegendő a szerződéskötést követően beállott általános körülményre (például az árszínvonal-változásra) utalni, hanem annak a szerződésre gyakorolt hatását is konkretizálni kell.¹⁶

A bírósági úton történő szerződésmódosítás körében nemcsak a Ptk. 241. § feltételeinek fennállta volt vizsgálat tárgya, hanem a feltételek értelmezésére is sor került:¹⁷ ha a felek a szerződés megkötésekor a termelés mennyiségének a jövőbeli bizonytalanságát és a nyereség alakulását a kölcsönös kockázatvállalás körébe vonták, az ilyen jellegű és az adott helyzetben várható – az ésszerű kockázatvállalás kereteit meg

¹⁴A Ptk. magyarázata, Közlönykiadó, Budapest, 2007., 319., Szerk.: GELLÉRT GYÖRGY, A Polgári Törvénykönyv magyarázata, CompLex, Budapest, 2007., 905., Szerk.: PETRIK FERENC, Polgári jog, Kommentár a gyakorlat számára, HVGORAC, Budapest, 2008., 423.

¹⁵ BDT 2007. 1707.

¹⁶ BH 1977. 118.

¹⁷ BH 1984. 489.

nem haladó – körülmény-változásokkal a feleknek a szerződési feltételek meghatározásakor számolniuk kellett; ilyenkor a lényeges jogos érdeksé-
relemre hivatkozással nem követelhető szerződésmódosítás. Szintén
nincs helye a Ptk. 241. §-ára alapítottan a megállapodás bíróság általi
módosításának, ha az alapvető társadalmi-gazdasági változások széles
körben jelentkező következményeiről van szó.¹⁸ Az infláció, valamint a
kereslet-kínálat viszonyainak változása az üzleti kockázat körébe tartoz-
nak, amelyek egyik felet sem jogosítják fel szerződésmódosítás kérésére,
illetve nem vezetnek automatikusan szerződésmódosításhoz.¹⁹ A piaci
helyzet általános változása nem szolgálhat alapul az egyedi kontraktus
bírósági módosítására: a szerződéskötéssel a felek mindegyike üzleti
kockázatot vállal, a bírósági szerződésmódosítás intézménye nem lehet a
vállalt üzleti kockázat megszüntetésének vagy újraelosztásának az esz-
köze.²⁰ Összességében tehát a Ptk. nem ad felhatalmazást arra, hogy a
gazdasági élet egészét, vagy egy-egy szerződéstípusba tartozó megáll-
apodások minden alanyát érintő változások esetén a bíróságok az egyedi
kontraktusokat módosíthassák.²¹ a gazdasági környezetváltozás, az adott
termékek piacának összeomlása a szerződéskötés körülményeinek olyan
lényeges megváltozását jelentheti, amelyre a felek a szerződéskötéskor
nem számíthatnak, és az ésszerű kockázatvállalás körében nem is szá-
míthattak, és ezeknek a következményeit a feleknek közösen kell visel-
ni.²²

A hátrányossá vált gazdasági, piaci környezet folytán aránytalanná
vált szerződéses jogviszonyból a kötelezetti pozícióban lévő fél gazda-
sági lehetetlenségre²³ hivatkozással is próbált már szabadulni. A bíróság
viszont arra a következtetésre jutott: nem kizárt a gazdasági okból törté-
nő lehetetlenség, azonban a bankkölcsön-szerződésnél a kölcsön vissza-
fizetési kötelezettség tartama alatt bekövetkezett gazdasági, piaci válto-
zások az üzleti kockázat körébe tartozó körülmények, amelyeket egy
hosszú lejáratú kölcsönszerződés megkötésekor a kölcsönvevő (adós)

¹⁸ BH 1992. 123., A Ptk. magyarázata: i.m. 323., NOCHTA TIBOR, A gazdasági válság
mint szerződési kockázat, In: Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70 születésnapjára,
Szerk.: NÓTÁRI TAMÁS, Lectum Kiadó, Szeged, 2010., 211.

¹⁹ BH 1996. 145., BH 1993. 670., A Ptk. magyarázata: i.m. 325., Lásd NOCHTA i.m.: 4.

²⁰ 2003/1. Választottbírósági határozat, BH 1988. 80., BH 1985. 470.

²¹ A CompLex Jogtár Ptk. 241. §-hoz fűzött magyarázata

²² BDT 2000. 277.

²³ Ptk. 312. § (1) bek.: Ha a teljesítés olyan okból vált lehetetlenné, amelyért egyik fél
sem felelős, a szerződés megszűnik.

nem hagyhat figyelmen kívül, és ebből következően azt viselni tartozik.²⁴ Más perben azt is megállapította a bíróság, hogy gazdasági lehetetlenülésre hivatkozva nem lehet kérni a kontraktus bíróság általi megváltoztatását, mivel a Ptk. 241. §-a szerinti bírósági módosítás és a szerződés lehetetlenülésének megállapítása egymást kizáró két ítéleti rendelkezésnek tekinthető.²⁵

Volt arra is példa, hogy a kötelezett a felmondás²⁶ (a szerződés egyoldalú megszüntetésének) jogintézményét használta a számára elnehezült szerződéstől való megváltásra. A bíróság megállapította,²⁷ hogy az alperes (az adós) a felmondási jog gyakorlásával szerződésszegést követett el, mivel a kedvezőtlen tendenciákra, amelyek ismeretében a megállapodást megkötötte, a felmondás okául eredményesen nem hivatkozhat. A vagyoni helyzet megítélésénél az árbevétel-kiesést, a piaci helyzet kedvezőtlen alakulását, a likviditási problémákat nem lehet értékelni, a felmondási ok valódiságát nem az utóbb ismertté vált tények alapján kell megítélni.

A fenti, a szerződés dinamikáját követő elemzés jól mutatja, hogy a magyar bíróságok a gazdasági-pénzügyi krízishelyzeteket szerződési kockázatként kezelik, és a *pacta sunt servanda* elve mellett teszik le a voksukat a *clausula rebus sic stantibus* tágitott értelmű alkalmazása helyett. A hazai bíróságokhoz hasonlóan az Európai Bíróság is – melynek ítélkezési tevékenysége kihat a tagállami bíróságok jogalkalmazási gyakorlatára²⁸ – szerződési rizikónak tekinti a gazdasági-pénzügyi válságszituációkat, a gazdasági szereplőknek viselniük kell a tevékenységükkel járó gazdasági kockázatokat. Minden szerződéses jogviszonyban fennáll ugyanis annak kockázata, hogy az egyik fél nem hajtja végre megfelelően a megállapodást, vagy egyenesen fizetéképtelenné válik; ilyenkor a szerződő felek feladata, hogy ezt a kockázatot magában a szerződésben megfelelő módon csökkentsék.²⁹

²⁴ FIT 4.Pf.21.148/2009/4.

²⁵ BDT 2000. 277.

²⁶ A Ptk. 525. § (1) bekezdésre hivatkozással mondta fel az alperes a hitelintézzel kötött kölcsönszerződést.

²⁷ BH 2005. 63.

²⁸ GOMBOS KATALIN, *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*, CompLex, Budapest, 2009., 27.

²⁹ C-47/07; Masder Ltd. (UK) v Európai Közösségek Bizottsága

A gazdasági/üzleti kockázat szerepe a Ptk-n kívüli szerződéseknél

Ezen alcím alatt az atipikus szerződéseket és a társasági szerződést vizsgáljuk meg abból a szempontból, hogy a gazdasági/üzleti krízis a szerződéses rizikó körébe tartozik-e, vagy sem.

Az atipikus szerződések egy részénél bizonyos szabályokból le-szűrhető az, hogy a gazdasági/üzleti kockázat a szerződési rizikó része; így

- távollévők között kötött szerződésnél a fogyasztót nem illeti meg az objektív elállás joga (eltérő megállapodás hiányában) a pénzpiac értékesítő által nem irányítható ingadozásaitól függő ár- és díjváltozás esetén;³⁰
- az önálló kereskedelmi ügynök az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés teljesítése érdekében az adott helyzetben általában elvárható gondosságot kell, hogy tanúsítson: ez kiterjed a harmadik fél gondos kiválasztására is, az ügyfél bonitását vizsgálnia kell, viszont annak hitelképességéért nem kell helytállnia (ha a harmadik fél nem teljesít, az ügynök nem lesz jogosult jutalékra);³¹
- konzorción szerződésnél a fogyasztó szorult anyagi helyzete nem teszi lehetetlenné a fogyasztó fizetési kötelezettségeinek teljesítését;³²
- valódi faktoring esetén az engedményezett követelések behajtása a faktor nevében és kockázatára történik (ha a faktor az adóstól utóbb a követelést behajtani nem tudja, ez kizárólag az ő kockázati körébe tartozik), a faktoráló nem felel az adós fizetőképességéért (nem valódi faktoringnál a faktor nem vállal del credere kockázatot).³³

A koncessziós szerződésnél már a gazdasági/üzleti kockázat figyelembe vehető a pályázati kiírás során („egyéb, a pályázat kiírója által szükségesnek tartott információk” közé felvehető), ha azonban a pályázati kiírás erről nem rendelkezik, akkor a Ktv.³⁴ 19. § (1) bekezdése alapján a Ptk. szerződésmódosításra vonatkozó szabályai az irányadó-

³⁰ PAPP TEKLA, *Atipikus szerződések*, Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 45.

³¹ PAPP i.m. 73.

³² FIT-H-PJ-2009-117.

³³ BH 2005. 72.

³⁴ 1991. XVI. tv. a koncesszióról

ak.³⁵

Vannak olyan atipikus szerződések, ahol a szerződés megkötése utáni gazdasági-pénzügyi változások a kontraktus megszűnését eredményezhetik:

- timesharing-szerződésnél ha a fogyasztó által megszerezhető használati joggal érintett ingatlan még építés előtt/alatt áll és a vállalkozás tájékoztatásából, vagy az ingatlan megtekintése során nyilvánvalóvá válik, hogy az ingatlan csak a fogyasztó érdekmúlását eredményező számottevő késéssel lesz, illetve a szerződéskötéstől számított 3 év leteltével nem lesz beköltözésre alkalmas, akkor a fogyasztó elállhat a szerződéstől³⁶ (a vállalkozás októól független szerződésszegését szankcionáló szubjektív elállási jog);
- bármelyik fél fizetésehiányossága miatt jogutód nélküli megszűnés a licenciaszerződés megszűnéséhez vezet;³⁷
- a lízingbe adó jogosult a lízingdíj késedelmes vagy hiányos vagy nem-fizetése esetén (akár a lízingbe vevő pénzügyi-gazdasági helyzetének megváltozása is eredményezheti ezt) rendkívüli felmondásra.³⁸

A társasági szerződés, a társasági jogi jogviszony sajátosságaiból eredően, organizációs (jogalanyt keletkeztető) és kooperációs (gazdaság-szervező), sui generis megállapodás.³⁹ A társasági szerződés révén valósul meg a gazdasági társaságok általános gazdasági funkciója, azaz az erőforrások közös gazdasági cél érdekében történő megszervezése.⁴⁰ A társasági szerződés alanyai sajátos érdekközösséget alkotnak (együttműködés a profit érdekében soktényezős érdekhálózat által lefedett viszonyrendszerben), mely viseli a cél elérésének kockázatát: helytállást az eredményért, azaz a közösen végzett gazdálkodás rizikójáért (kockázati felelősség).⁴¹ Tehát a társasági szerződés szempontjából a gazdasági-

³⁵ PAPP i.m. 130.

³⁶ PAPP i.m. 91-92.

³⁷ PAPP i.m. 140.

³⁸ PAPP i.m. 165., 172.

³⁹ FARKAS CSABA – JENOVAI PETRA – NÓTÁRI TAMÁS – PAPP TEKLA, Társasági jog, Szerk.: PAPP T., Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 52.

⁴⁰ KISFALUDI ANDRÁS, Társasági jog, Budapest, CompLex, 2007. 42.

⁴¹ NOVOTNI ZOLTÁN, A kodifikált társasági jog, mint a magyar polgári jog megújulásának eszköze, Jogtudományi Közlöny. 1989. 2. sz.65-73.; KISFALUDI ANDRÁS,

pénzügyi krízishelyzetek megjelenése, kezelése a gazdasági társaságok működésével járó jelenség. Viszont a nyilvánvalóan ésszerűtlen és jogszzerűtlen kockázatvállalás már szankciót von maga után (például a vezető tisztségviselő felelősségét a társaságnak okozott kárért): ha a vezető tisztségviselő az ún. piramisjátékból származó, több mint húszezer kisbefektető pénzeszközeinek a társasági jogi szabályok súlyos megsértésével egy földrajzilag távoli, polgárháborúval sújtott afrikai országban jogilag ellenőrizetlen formában gyémántfelvásárlási, illetve kitermelési tevékenységbe fektet be, akkor ezt a társaság érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes és súlyosan ésszerűtlen pénzeszköz-felhasználásnak minősül.⁴²

Európai kitekintés a gazdasági/üzleti kockázat magánjogi vonatkozásai kapcsán

Az európai országok magánjogi normái és az európai magánjog egységesítését szolgáló kódexek (kódextervezetek) eltérő képet mutatnak a szerződéskötéskor előre nem látható események bekövetkezte folytán előállt kontraktusbeli egyensúlytalanság kezelése vonatkozásában.

A francia szabályozás⁴³ a *pacta sunt servanda* elve mellett tart ki,⁴⁴ arra alapozva, hogy a bíró nem tudja ítéletei nemzetgazdasági hatását felmérni, ezért nem módosíthatja a kontraktust (a bírói „szerződés-módosítás azzal a kockázattal jár, hogy veszélyezteti a másik szerződő fél egyéb, szerződésben vállalt kötelezettségeinek teljesítését és ezzel általános egyensúlyhiányt vált ki megállíthatatlan és beláthatatlan láncreakción keresztül...”).⁴⁵

A holland, az olasz és a szerb normák⁴⁶ különbséget tesznek

Társasági jogviták választottbíróóság előtt, In: Acta Conventus de Iure Civili X., SZTE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék kiadványa, Szerk.: PAPP T., Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 119.; FARKAS CS. – JENOVAI P. – NÓTÁRI T. – PAPP T. i.m. 38-39.

⁴² BDT 2004. 959. II.

⁴³ Code Civil Art. 1148, Art. 1134.

⁴⁴ Azonban a közigazgatási bíróság (Conseil d'Etat) 1916-ban a Gaz de Bordeaux ügyben hozott ítéletében azt a felet, akit a megváltozott körülmények előnyösen érintettek, méltányos kártalanításra/kárpótlásra kötelezte.

⁴⁵ THOMAS KADNER-GRAZIANO – BÓKA JÁNOS, Összehasonlító szerződési jog, Budapest, CompLex, 2010, 435.

⁴⁶ Burgerlijk Wetboek Art. 6:258; Codice Civile Art. 1467.; Zakon o obligacionim odnosima, čl. 133-136; T. KADNER-GRAZIANO – BÓKA J. i.m.: 425., 429., 426-

megállapodás létesítése utáni, a szerződés természetéből fakadó, a kontraktus rendes kockázata és a megállapodás jellegétől független körülményváltozások között, és ez utóbbiakkal kapcsolatban a méltánytalanul járt holland kötelezett a bíróságtól a szerződés módosítását, illetve megszüntetését kérheti, míg Olaszországban és Szerbiában az a fél, aki számára a kontraktus teljesítése terheesebbé vált, csak a szerződés megszüntetését kérheti a bíróságtól.⁴⁷

A szerződéses jogviszonnal összefüggő, vagy attól független rizikótényezők elhatárolása nélkül engedi a görög polgári jogi előírás⁴⁸ és a közös referenciakeret vázlata⁴⁹ (ez utóbbi csak feltételekkel) – és a DCFR előírásait implementálta a román polgári jog is⁵⁰ –, a szerződést érintő körülmények rendkívüli megváltozása miatt a bírósági szerződésmódosítást, illetve szerződésmegszüntetést.

A német Polgári Törvénykönyv⁵¹ lehetővé teszi a szerződésmódosítást, ha előre nem látható, olyan változás következett be a szerződés létesítése után, amely alapján a kontraktust nem vagy más tartalommal kötötték volna meg, és a megállapodás változatlan fenntartása az egyik

427.

⁴⁷ Indikatív a jogintézmény törvényi elnevezése Szerbiában: „A szerződés megváltozott körülmények miatti megszüntetése vagy módosítása”. A hangsúly egyértelműen a megszüntetésen van, de a módosításra is van lehetőség. Erre akkor kerül sor, ha a felperes a szerződés módosítását kéri a megszüntetés helyett (a kereset benyújtásának idején, vagy később keresetváltoztatással); ha az alperes ezt elfogadja, a bíróság konstitutív ítélettel módosítja a szerződést. Az alperes is kezdeményezheti a szerződés módosítását, ha ezt a felperes elfogadja a bíróság konstitutív ítélettel módosítja a szerződést. Viszont a szerződés módosítására akkor is van lehetőség, ha az alperesnek erre vonatkozó ajánlatát a felperes nem fogadja el, amennyiben azt a bíróság méltányosnak ítéli meg. Tehát, igaz hogy az alapvető szankció a szerződés megszüntetése, de kivételes esetben és a felek megegyezése alapján (illetve ha a felperes nem fogadja el az alperes módosítási javaslatát, amit egyébként a bíróság méltányosnak talál, akkor a felperes, azaz annak a félnek az akarata ellenére is, akit hátrányosan érintenek a megváltozott körülmények) lehetőség van a szerződés bíróság általi módosítására. Ld. Komentár Zakona o obligacionim odnosima (a Kötelmi viszonyokról szóló törvény kommentárja), szerk: SLOBODAN PEROVIĆ, Beograd, 1995, I. kötet, 265. old.

⁴⁸ 388. §, T. KADNER-GRAZIANO – BÓKA J. i.m.: 428.

⁴⁹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference. Munich, Sellier, 2008., III-1. 110.

⁵⁰ Codul civil Art. 1.271; VERESS EMŐD, Új román Polgári Törvénykönyv, szerződések és a gazdasági válság, Korunk, 2012.

⁵¹ Bürgerliches Gesetzbuch § 313 Störung der Geschäftsgrundlage; Erről részletesen lásd: ATILA DUDAŠ (Dudás Attila), Kauza obligacionih ugovora (A szerződés kauzája), doktori értekezés, Újvidéki Egyetem, Jogtudományi Kar, Újvidék, 2012, 272.

féltől nem várható el. Amennyiben nem lehetséges a szerződés módosítása, vagy az a féltől ésszerűen nem elvárható, akkor a hátrányos helyzetű fél elállhat a szerződéstől (tartós kötelemnél felmondási joggal élhet).

Az angol jog ismeri a „frustration” (meghiúsulás) és a „hardship” (nehézség) jogintézményét a szerződéskötést követően bekövetkező előreláthatatlan eseményekkel kapcsolatban. A gazdasági-pénzügyi krízishelyzetek megoldására a következő preferenciák kerültek meghatározásra: elsősorban a szerződő felek alakítsanak ki megfelelő rendelkezéseket kontraktusukban („hardship clauses”), ezek hiányában lehetőség nyílik a szerződés bíróság általi módosítására, illetve megszüntetésére („intervene clause”).⁵²

A Gandolfi-féle Ptk.,⁵³ az Európai Szerződési Alapelvek⁵⁴ és a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei⁵⁵ a szerződés újratárgyalására ösztönzik a feleket a szerződéskötéskor előre nem látható események (melyek a szerződési egyensúlyt megbontják) bekövetkezése esetére. Ha ésszerű határidőn⁵⁶ belül nem jutnak a felek egyezsége, akkor bírósághoz fordulhatnak a szerződés módosítása vagy megszüntetése végett.

A hatályba nem lépett új Ptk.,⁵⁷ a Szakértői Javaslat⁵⁸ és a Ptk-tervezet⁵⁹ a szerződés bírósági módosítása alkalmazásának következményeül szabja (a hatályos Ptk. három konjunktív feltételén kívül), hogy a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződéskötéskor nem volt előre látható, a körülményváltozást nem a szerződő fél idézte elő és nem tartozik a fél rendes üzleti kockázatának körébe a körülményváltozás.⁶⁰

⁵² EWAN McKENDRIK, *Contract Law*, London, McMillan Law Masters, 1997. 255-256., 266-270., 282-284.; T. KADNER-GRAZIANO – BÓKA J. i.m.: 438-439.

⁵³ Európai Szerződési Törvénykönyv 2001 (Európai Magánjogtudósok Akadémiája) 97. Cikk, 157. Cikk.

⁵⁴ Principles of European Contract Law 1995-2002 6:111. §.

⁵⁵ Principles of International Commercial Contract (UNIDROIT egyezmény, Róma, 2004) 6.2.1., 6.2.2., 6.2.3 §§.

⁵⁶ A Gandolfi-féle Ptk.-nál ez 3, illetve 6 hónap.

⁵⁷ 2009. évi CXX. tv. 5:168. § (1) bek.

⁵⁸ 5:175. § (1) bek.

⁵⁹ T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, Bp., 2012. július, 6:192.

§

⁶⁰ Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Szerk.: VÉKÁS L., Budapest, CompLex, 2008., 845.: „A professzionális gazdasági szereplők követelményrendszerére épülő Javaslat világossá teszi, hogy mindenki maga köteles felmérni a szerződéskötéssel együtt járó üzleti kockázatot, és annak bírói segédlettel történő csökkentésére nincs lehetőség.”

Az utolsó feltétel értelmezése során látunk arra lehetőséget, hogy a gazdasági válság és annak hatásai ne feltétlenül „rendes üzleti kockázatként” kerüljenek értékelésre, de ehhez az eddig irányadó bírói gyakorlat megváltozása szükséges.

Egyetértünk Nochta Tiborral abban,⁶¹ hogy a szerződéskötés után felmerülő többletkockázatok méltányos elosztása szükségeltetik, a magunk részéről úgy véljük, hogy ehhez a Gandolfi-féle Ptk., az Európai Szerződési Alapelvek és a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei nyújtják a legoptimálisabb eszközt.

Az Alkotmánybíróság vonatkozó álláspontja

Az Alkotmánybíróság a tartós, hosszú idejű, folyamatos jogviszonyokban rejlő kockázatviselés szempontjaira több határozatában hivatkozott⁶² és ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet a szerződések „közjogiasodására” is.

A felek a szerződések megkötésekor az esetleges későbbi változások ésszerűen előrelátható kockázatának viselésére vállalkoznak, azonban a kontraktusbeli feltételek lényegesen megváltozhatnak. Ilyenkor az adott változások mellett az eredeti tartalommal már nem méltányos a szerződés teljesítését kikényszeríteni, a szerződéses kötelezettségeket fenntartani, mert a szerződéskötéskor előre nem látott körülmények lényegesen megváltoztathatják a szerződő felek helyzetét, a jogok és kötelezettségek arányát, és valamelyikük számára rendkívül terhéssé vagy lehetetlenné tehetik a szerződés változatlan tartalommal való fenntartását, illetve a megállapodás teljesítését.⁶³

Ezekben a rendkívüli változásokkal járó esetekben a Ptk. 241. §-a alapján az egyes egyedi jogviszonyokba a bíróság beavatkozhat és módosíthatja, a megváltozott körülményekhez igazíthatja a tartós, hosszú lejáratú szerződések eredeti tartalmát.⁶⁴ Ilyenkor a bíróságnak az egyik fél szolgáltatásának az elnehezülésével szemben a másik fél szerződésbe vetett bizalmát kell mérlegelnie és ezeket egyeztetve a szerződési terheknek egy új, méltányos elosztását kell megoldania.⁶⁵

A *clausula rebus sic stantibus* elvéhez hasonló, de annál általáno-

⁶¹ NOCHTA, i.m.: 216.

⁶² 32/1991. (VI. 6.), 43/1995. (VI. 30.) és 66/1995. (XI. 24.) AB határozatok.

⁶³ 32/1991. (VI. 6.) és 66/1995. (XI. 24.) AB határozatok.

⁶⁴ 66/1995. (XI. 24.) AB határozat.

⁶⁵ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

sabb megfogalmazású generálklauzula a Ptk. 226. § (2) bekezdésének⁶⁶ „kivételességi” formulája, amely alapján a jogszabály a hatályba lépése előtt megkötött szerződések tartalmát kivételesen megváltoztathatja. Az állam azonban jogszabállyal a fennálló kontraktusok tartalmát általában csak ugyanolyan feltételek fennállásakor módosíthatja alkotmányosan, mint amilyen feltételeket a bírósági úton való szerződésmódosítás megkövetel.⁶⁷ A jogalkotó akkor jogosult a meglévő, tartós szerződéses jogviszonyokat megváltoztatni, ha a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti, a körülményváltozás nem volt ésszerűen előrelátható és túlmegy a normális változás kockázatán, valamint ha a beavatkozás társadalmi méretű igényt elégít ki (vagyis a szerződések nagy tömegét érinti).⁶⁸ Vita esetén az Alkotmánybíróság jogosult a beavatkozás alkotmányosságáról dönteni, ahogy a konkrét megállapodások egyedi eseteiben a bíróság jár el a Ptk. 241. §-a alapján.⁶⁹

Az Alkotmánybíróság úgy vélte, hogy a felek szerződési kockázatvállalása arra is kiterjed, hogy a tartós szerződéses jogviszonyokban a Ptk. hatályos rendelkezése alapján mind bírói, mind törvényi szerződésmódosítás bekövetkezhet.⁷⁰ Egy másik döntésében úgy ítélte meg, hogy a piaci kamatláb pár %-os emelkedése, a belső adósságállomány növekedése, a lakástámogatások költségvetési emelése nem olyan jelentős, mely a rebus sic stantibus klauzula alkalmazhatóságát megalapozná.⁷¹

A gazdasági/üzleti kockázat szerződésbeli megjelenésének aspektusai a versenyjogban

A versenyjogi normák duális karaktere (magas absztrakciós szint, önkéntes jogkövetés)⁷² optimalizálhatja a piaci szereplők, a versenytár-

⁶⁶ Jogszabály a hatályba lépése előtt megkötött szerződések tartalmát csak kivételesen változtathatja meg. Ha a szerződés megváltozott tartalma bármelyik fél lényeges jogos érdekét sérti, a fél kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását, vagy – ha a jogszabály másként nem rendelkezik – a szerződéstől elállhat.

⁶⁷ 66/1995. (XI. 24.) AB határozat: a clausula rebus sic stantibus tételét kell ilyenkor is alkalmazni.

⁶⁸ 32/1991. (VI. 6.) és 66/1995. (XI. 24.) AB határozatok.

⁶⁹ 66/1995. (XI. 24.) AB határozat.

⁷⁰ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

⁷¹ 66/1995. (XI. 24.) AB határozat.

⁷² Versenyjog, Szerk.: BOYTHA GY. NÉ – TÓTH TIHAMÉR, PPKE JÁK, Budapest, 2010., 236.

sak, a szerződési partnerek versenykörülményeit.⁷³ Azonban a tisztességtelen verseny a szerződéses viszonyokban előre nem látható és előre nem kalkulálható gazdasági/üzleti kockázatokat generál, amelyek preventív, vagy represszív módon való kezelése szükséges. Nemzetközi tapasztalatokból is leszűrhető, hogy nemzetgazdasági szempontok a szerződési szabadság közérdekű korlátozását szükségessé tehetik: ilyen korlátozási területek különösen a versenykorlátozások joga, a kartelljog, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés, a szervezeti egyesülések ellenőrzése, az árszabályozás, a szabványszerződések, a környezetvédelem, a fogyasztóvédelem etc.⁷⁴ Ezekben a területeken gyakran kétségessé válik a felek szerződéskötési szabadsága, a szerződések tartalmának a felek részéről történő meghatározása, valamint a szerződések tartalmának változatlanul maradása is.⁷⁵

Az alábbiakban olyan tényállásokat részletezünk, amelyek megvalósulása közvetlenül, vagy közvetve hatással van a felek szerződéses kockázatainak alakulására.

A fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolása⁷⁶ tényállás kapcsán közvetlenül is felmerült a gazdasági/üzleti kockázat szerepe, mint jogsértő magatartás alóli mentesülési tényező.⁷⁷ Az ügyben a K&H Bank Zrt. az általa értékesített CDO-kötvények ún. Tájékoztató leírásának alkalmazásával kapcsolatban merült fel a jogsértés ténye. Az eljárás alá vont azzal védekezett, hogy „a gazdasági válság hazai jelenléte bizonyította, hogy állításai valóságban alapulnak: a magyar államkötvények piaca hosszú időre befagyott, értékük csökkent, a magyar szuverén adósság minősítése romlott. A kötvények lejártáig a GVH nem vállalkozhat arra, hogy azok kockázatával kapcsolatos állításait 'félrevezető' jelzővel illesse, emiatt bírságot szabjon ki, hiszen az azt jelentené, hogy a GVH (mint hatóság) előre látja a kötvények jövőbeli sorsát.” A Versenytanács döntésében úgy ítélte meg, hogy az eljárás alá vont magatartását nem a gazdasági válság következményeinek tükrében kell megítélni, hanem a K&H Bank Zrt. magatartása már megvalósítása időpontjában jogsértő

⁷³ Ennek részletes és átfogó áttekintését lásd: C. TOBLER –J. BEGLINGER – W. GEURSEN, Az EU versenyjogának szemléltető összefoglalása, HVGORAC, Budapest, 2011.

⁷⁴ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

⁷⁵ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

⁷⁶ 1996. évi LVII. tv. (Tpvt.) 8. § (1) bek.: tilos a gazdasági versenyben a fogyasztókat megtéveszteni.

⁷⁷ 58/2009. VJ.

(objektíve megtévesztő) volt és erre a gazdasági válság hatással nem bírt.⁷⁸

A Gazdasági Versenyhivatal a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot⁷⁹ állapított meg áruvásárlási célú „ingyen hitel” akciót népszerűsítő kereskedelmi kommunikáció alkalmazásánál.⁸⁰ Az eljárás alá vont azzal védekezett, hogy az ésszerűen tájékozott fogyasztó az az átlagember, akinek a gazdasági világválság hatására nőtt a tájékozottsága és a híradásokból folyamatosan értesült arról, hogy a bankok a válság következtében szigorúbb feltételekkel hiteleznek. A Versenytanács döntésében nem fogadta el azt az érvelést, hogy a gazdasági világválság hatására a fogyasztók jobban tájékozottak lennének és ez el is várható lenne tőlük. A Versenytanács álláspontja szerint a racionális fogyasztó az, aki a reklámok valóságtartalmában fenntartás nélkül megbízik, vagy nem kételkedik és ez a gazdasági válságtól és annak kommunikációjától független kategória.⁸¹

A fogyasztók megtévesztésének piactorzító hatása is lehet: a megtévesztő reklám⁸² az adott termék megismerését, értékesítését és igénybevételét erőteljesen befolyásolja. Akár gyógyszerekhez kapcsolódó,⁸³ akár élelmiszerekre vonatkozó⁸⁴ megtévesztő reklám a fogyasztókat olyan irányba téríti, amellyel összefüggésben a versenytársak számára előre kalkulálhatatlan, gazdasági kockázat jelentkezik (csökken az ő termékeik kereslete) és ez érintheti az általuk kötött, az adott piacon forgalmazott termékekre vonatkozó szerződések feltételeit is.

Gazdálkodó szervezetek összefonódása (egyesülés vagy irányításszerzés, vagy take over révén) az érintett piacokra hatással lehet. Az összefonódás piaci hatásainak értékelésekor az összefonódásnak az érintett piac szerkezetére, az érintett piacokon fennálló vagy lehetséges versenyre gyakorolt várható hatásának, az adott piacon fennálló beszerzési és az értékesítési lehetőségeknek, a piacra illetve piacról történő be- és kilépés költségeinek, kockázatainak, valamint műszaki, gazdasági és jogi

⁷⁸ 58/2009. VJ.

⁷⁹ 2008. évi XLVII. tv. (Fttv.) 4. §.

⁸⁰ 112/2009. VJ.

⁸¹ 112/2009. VJ.

⁸² 1997. évi LVIII. tv. (Grtv.) 7. § (1) bek.: tilos közzétenni megtévesztő reklámot.

⁸³ 86/2004. VJ.

⁸⁴ 90/2004. VJ, Vj-3/2004., Vj-122/2003., Vj-103/2003., Vj-96/2003., Vj-30/2003., Vj-20/2003., Vj-1/2002., Vj-199/2001., Vj-172/2001., Vj-150/2001., Fővárosi Bíróság 2. K. 33.326/2003/2.

feltételeinek a számbavétele mellett a Versenytanács az érintett vállalkozások piaci helyzetét és stratégiáját, gazdasági és pénzügyi képességét, üzleti magatartását, bel- és külpiacon versenyképességét, illetve ezek várható változásait is igyekszik mérlegelni eljárása során, továbbá az összefonódásnak a szállítókra, a közbeeső és a végső fogyasztókra gyakorolt hatását.⁸⁵ Az összefonódás az adott piacon szerződést kötő jogalanyokra, az általuk figyelembe vett szerződési körülményekre és az általuk használt szerződési feltételekre közvetlen kihatást: ezt egyértelműen igazolja az összefonódás engedélyezésekor vizsgálandó, a Tpv-t-ben részletezett, fentebb ismertetett tényezők.⁸⁶ Ha a Versenytanács valószínűsíti, hogy az összefonódásnak új és jelentős horizontális, vertikális, portfólió és konglomerátum hatásai összességükben károsak, akkor nem engedélyezi az összefonódást.⁸⁷

Az összefonódás megítélése szempontjából lényeges az is, hogy az összefonódás nyomán valamely érintett piacon (vagy annak önállóan vizsgálandó részén) erősödik-e vagy létrejön-e gazdasági erőfölény. Ezért főként azoknak a piacoknak a részletes elemzése indokolt, ahol az összefonódásban résztvevő vállalkozáscsoportok horizontálisan vagy vertikálisan érintkeznek. Ha két vállalkozáscsoport ugyanazon piacon azonos vevői vagy eladói oldalon tevékenykedik, akkor az összefonódás eredményeképpen csökken az egymással versenyben álló vállalkozások száma, tehát növekszik a koncentráció. Ha két vállalkozáscsoport azonos piacon, azonban a vertikum különböző szintjén van jelen, akkor a közöttük lévő vertikális vevő-eladó kapcsolat megváltozása hathat negatívan a gazdasági versenyre.⁸⁸ Az összefonódás mind horizontális, mind vertikális káros hatásai az érintett piacon folyamatban lévő kontraktusok körülményeit hátrányosan érintik, előre nem látott üzleti kockázatokat hordoznak.

Az összefonódások engedélyezési eljárása során megjelent a

⁸⁵ Tpv-t. 30. § (1) bek.

⁸⁶ 80/2011. VJ, 66/2011. VJ, 4/2011. VJ, 66/2010. VJ, 62/2010. VJ, 58/2010. VJ, 52/2010. VJ, 26/2010. VJ, 10/2010. VJ, 153/2009. VJ, 137/2009. VJ, 106/2009. VJ, 99/2009. VJ, 76/2009. VJ, 56/2009. VJ, 158/2008. VJ, 140/2008. VJ, 126/2008. VJ, 98/2008. VJ, 97/2007. VJ, 82/2007. VJ, 208/2005. VJ, 195/2005. VJ, 123/2005. VJ, 114/2005. VJ, 113/2005. VJ, 89/2005. VJ, 86/2005. VJ, 81/2005. VJ, 35/2005. VJ, 34/2005. VJ, 14/2005. VJ, 183/2004. VJ, 131/2004. VJ, 119/2004. VJ, 111/2004. VJ, 100/2004. VJ, 96/2004. VJ, 88/2004. VJ, 67/2004. VJ, 63/2004. VJ, 38/2004. VJ.

⁸⁷ Lásd: 47. lábjegyzetben felsorolt döntéseket.

⁸⁸ 55/2004. VJ.

gazdasági válságra hivatkozás is:

- egyrészt a kérelem indokaként („mindenre a gazdasági válság következtében végbemenő folyamatok következtében volt szükség.”);⁸⁹
- másrészt a piac jellemzőinek vizsgálatánál („A bioüzemanyag piac ... jelenleg Európában a rendelkezésre álló termelési kapacitás –..., részben az üzemanyag-fogyasztás gazdasági válság miatti visszaesésének köszönhetően – meghaladja a keresletet.”);⁹⁰ azonban a Versenytanács határozathozatalában relevanciával nem bírt.

A versenykorlátozó megállapodás (és összehangolt magatartás) közvetlen kihatással van a szerződéskötésekre, azok feltételeire, az azokkal vállalható gazdasági/üzleti kockázatokra és az egyéb szerződési körülményekre. A Versenytanács több határozatában kifejtette, hogy a versenyszabályozás egyik alapvető célja az, hogy a piaci szereplők a saját döntéseiknek megfelelően szabadon és önállóan hozzák meg üzleti döntéseiket. Ezek meghozatala kockázatokkal járhat és egy olyan megállapodás, amelynek az a célja, hogy a versenytársak közötti versenyt megszüntesse (azzal például, hogy az aktuális keresletet minden esetben valamelyik versenytárs egyedül elégíti ki), nyilvánvalóan ellentétes a Tptv. 11. §-ával.⁹¹ Az olyan megállapodás, amelynek az a célja vagy a hatása, hogy a piaci szereplők önálló döntéseiből eredő kockázatot csökkentse vagy kizárja, nyilvánvalóan korlátozza a versenyt.⁹² A Versenytanács számos döntéséből kiderült, hogy egy-egy versenykorlátozó megállapodás a nem szerződő fél versenytársak adott piacon kötött szerződéseinek üzleti kockázatát növeli, a szerződéses környezetet elnehezíti; például

- a benzil-butil-flatál piacot az eljárás alá vontak megállapodásukkal felosztották, és a keresletet szabályozták;⁹³
- az építőiparban kiírt közbeszerzési pályázaton való rész-

⁸⁹ 10/2010. VJ.

⁹⁰ 94/2011. VJ.

⁹¹ 186/2004. VJ, Tptv. 11. § (1) bek.: tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, ill. fejt ki. Nem minősül ilyennek a megállapodás, ha egymástól nem független vállalkozások között jön létre.

⁹² 74/2004. VJ.

⁹³ 186/2004. VJ.

- vételre kötöttek a felek versenykorlátozó megállapodást;⁹⁴
- takarmányfoszfát forgalmazásának kizárólagosságára irányult a versenykorlátozó megállapodás;⁹⁵
 - az a szerződéses rendelkezés, amely közös megállapodás függvényévé teszi a végfelhasználói áraktól való eltérést (és ezáltal a vertikum további szintjein vertikális végfelhasználói ármegkötést tartalmazó viszonteladói szerződések létesítését vonja maga után), alkalmas a gazdasági verseny korlátozására, mert így nem valósul meg az ajánlott ár lényegi eleme, amely szerint a kereskedő saját üzleti döntése alapján, saját kockázatára szabadon kell, hogy meghatározhassa árait;⁹⁶
 - gazdasági, üzleti szempontból nem indokolható és jogilag is tiltott a versenytársak olyan információhoz, adathoz juttatása, amely a versenytárs jelenlegi, vagy jövőbeni piaci magatartását befolyásolja, vagy befolyásolhatja.⁹⁷

A gazdasági erőfölénnyel visszaélés⁹⁸ a dominancia jelenléte miatt a piac struktúráját befolyásolja, a verseny működését, vagy terjedelmét csökkenti;⁹⁹ és ezáltal a versenytársak szerződéses rizikóit hátrányosan befolyásolhatja.¹⁰⁰ Közvetlenül érinti az adott piacon jelenlévő ver-

⁹⁴ 74/2004. VJ.

⁹⁵ 161/2004. VJ.

⁹⁶ 22/2006. VJ.

⁹⁷ 66/2006. VJ.

⁹⁸ Tpvt. 22. § (1) bek.: gazdasági erőfölényben van az érintett piacon, aki gazdasági tevékenységét a piac többi résztvevőjétől nagymértékben függetlenül folytathatja, anélkül, hogy piaci magatartásának meghatározásakor érdemben tekintettel kellene lennie versenytársainak, szállítóinak, vevőinek és más üzletfeleinek vele kapcsolatos piaci magatartására.

(2) A gazdasági erőfölény megítéléséhez vizsgálni kell különösen

a) azt, hogy az érintett piacra való belépés és az onnan történő kilépés milyen költségekkel és kockázattal jár, ill., hogy milyen műszaki, gazdasági vagy jogi feltételek megvalósítását igényli;

b) a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, ill. annak alakulását;

c) az érintet piac szerkezetét, a piaci részesedések arányát, a piac résztvevőinek magatartását, valamint a vállalkozásnak a piac alakulására gyakorolt gazdasági befolyását.

⁹⁹ 36/2004. VJ.

¹⁰⁰ A tényállás megvalósulásának hatásaival kapcsolatban lásd: 60/2004. VJ, 66/2004. VJ, 103/2004. VJ, 141/2004. VJ, 190/2004. VJ, 30/2005. VJ, 37/2005. VJ, 39/2005. VJ, 59/2005. VJ, 139/2005. VJ, 174/2005. VJ, 176/2005. VJ, 3/2006. VJ, 55/2006. VJ, 104/2006. VJ, 105/2006. VJ, 106/2006. VJ, 107/2006. VJ, 62/2007. VJ, 69/2007. VJ,

senytársak szerződéses pozícióit, például

- az eljárás alá vont gazdasági erőfölénnyel visszaélve túlzottan magas eladási árat¹⁰¹ (amely meghaladja a vállalkozás gazdaságilag indokolt költségei és a befektetéssel arányban álló hozam összegét) kötött ki;¹⁰²
- a magyar cementpiac nagymértékű áttekinthetősége révén a gyáraknak módjukban állt nyomon követni a piaci részesedések esetleges változásait és a többi termelő főbb értékesítési adatait, piaci potenciálját, valamint alacsony kapacitáskihasználtságuk miatt képesek az érdekközösségből kitörni akarót eltántorítani ettől, azáltal, hogy olcsóbb árakat kínálva betörnek hagyományos szállítási területére;¹⁰³
- az, hogy a vizsgált magatartással összefüggésben lévő áru a piac más szereplőjétől beszerezhető-e.¹⁰⁴

A gazdasági erőfölénnyel visszaélés miatti eljárásokban az – esetlegesen – felmerült gazdasági válságra hivatkozást nem akceptálta a GVH:

- „...önmagában nem tekinthető gazdasági erőfölénnyel visszaélésnek az átvételi árak csökkentése, mivel az – a válságból adódó és a sertésvertikum egészét érintő – veszteség megosztását jelentette a sertéstermelők és az eljárás alá vont vállalkozó között, így végső soron a válság megszűnését is elősegítette”;¹⁰⁵
- a kiskereskedelmi lakossági vezetékes telefon hívásslolgáltatási és telefon hozzáférési piacokon tevékenykedő eljárás alá vont a gazdasági válság következményeként bevezetett távközlési különadó hatásaira (a közvetítő szolgáltatók körének zsugorodására és profitabilitásuk elvesztésére) hivatkozva próbált volna a jogsértés alól mentesülni.¹⁰⁶

88/2007. VJ, 139/2007. VJ, 149/2007. VJ, 22/2008. VJ, Vj-145/2008/032.

¹⁰¹ Tpt. 21. § a): tilos a gazdasági erőfölénnyel visszaélve tisztességtelen eladási árakat megállapítani.

¹⁰² 64/2004. VJ, 23/2006. VJ, 59/2006. VJ.

¹⁰³ 73/2001. VJ.

¹⁰⁴ 173/2005. VJ.

¹⁰⁵ 16/1992. VJ.

¹⁰⁶ 121/2009. VJ.

A jelentős piaci erővel való visszaélés¹⁰⁷ vertikális viszonylatban érinti – kifejezetten – a beszállító szerződéses kockázatait: közvetlenül a kereskedővel kötött megállapodásban, közvetve pedig a szerződéses partnereivel kötött kontraktusokban. A Kertv. azt a kockázatmegosztást tiltja, amely a kereskedő érdekkörében felmerülő termékértékesítési kockázatokat is a beszállítóra terheli, mert a kereskedő köteles a beszállító termékeinek értékesítésével járó azon kockázat viselésére, amely az ő érdekkörében merül fel.¹⁰⁸

Bár a Versenytanács rámutatott arra, hogy a versenyjog a versenyt magát védi,¹⁰⁹ a fenti példák szemléletesen mutatják, hogy

- egyrészt a működőképes verseny (workable competition)¹¹⁰ fenntartása, vagy annak ellehetetlenülése a létrejött szerződések üzleti/gazdasági kockázatainak a szerződő felek közötti méltányos elosztását érinti, így ebből a szemszögből közelítve is szükséges lenne az irányadó polgári jogi joggyakorlat átalakítása;
- másrészt a versenyjog a maga eszközeivel mindent elkövet, hogy megállapodásoknál a nem szerződő fél versenytársakra nézve aránytalan szerződési rizikó kialakulását¹¹¹ megelőzze, vagy annak léte esetén azt utólag korrigálja.

¹⁰⁷ 2005. évi CLXIV. tv. (Kertv.) 7. § (2) bek. c): jelentős piaci erővel való visszaélésnek minősül különösen... a tisztességtelen, a kereskedő számára egyoldalúan előnyös kockázatmegosztást eredményező feltételek előírása a beszállítóval szemben...

¹⁰⁸ 149/2007. VJ, 23/2008. VJ, 47/2010. VJ.

¹⁰⁹ 47/2004. VJ.

¹¹⁰ BOYTHA GY. NÉ – BODÓCSI A. – KASZAINÉ MEZEY K. – NAGY Z. – PÁZMÁNDI K. – VÖRÖS I., Versenyjog, Sorozatszerk.: SÁRKÖZY TAMÁS, hvgorac, Budapest, 2011., 16.

¹¹¹ Lásd: a versenykorlátozó megállapodások, az összefonódások és a gazdasági erőfölénnyel visszaélés indokolatlanul egyoldalú és nem méltányolható előnyhöz vezet az egyik szerződéses pozícióban, a fogyasztók tisztességtelen befolyásolása pedig a versenyelőnyvel rendelkezővel szemben az adott piacon szerződést létesített többi fél számára terhesebbé teszi a megállapodásbeli feltételek teljesítését.